

Jezuiieten

nr. 40 | winter 2014

Colofon

Jezuieten is een uitgave van de Vlaamse en de Nederlandse provincies van de Sociëteit van Jezus. Het verschijnt vier maal per jaar en is bedoeld voor familieleden, vrienden, weldoeners en geïnteresseerden.

Giften:

Het blad is in principe gratis. Giften zijn altijd welkom. Vermeldt a.u.b. uw postadres.

Voor Nederland:
Stichting St. Claverbond te Den Haag
IBAN: NL85INGB 0000 828 228
BIC: INGBNL2A

Voor Vlaanderen:
vzw Lessiusvereniging,
Koninginnelaan 141
1030 Brussel
IBAN: BE75 4352 0592 8151
BIC: KREDBEBB
Mededeling: tijdschrift *Jezuieten*

Redactie:

Wiggert Molenaar SJ, Guido Dierickx SJ,
Walter Fabri SJ, Eduard Kimman SJ
en Carola Lexmond-Kiepe

Adres voor Nederland:
Carola Lexmond-Kiepe
p/a Amaliestraat 13
2514 JC Den Haag
c.lexmond@prov.jezuieten.org
tel. 070 364 2922

Adres voor Vlaanderen:
Walter Fabri SJ
Kortewinkel 10
8000 Brugge
walter.fabri@jesuits.net
tel. 050 47 00 26

Abonnementenadministratie:

Voor Nederland:
c.lexmond@prov.jezuieten.org

Voor Vlaanderen:
marc.vannieuwenhoven@jesuits.net

Verantwoordelijk uitgever:

Jan Stuyt SJ
Koninginnelaan 141
B - 1030 Brussel

ISSN 0167-2967

Foto voorkant:
Piet van Breemen SJ

VOORWOORD

Dit is al weer het veertigste nummer van Jezuieten. Zoals de foto op de voorpagina al aangeeft: deze keer zetten we pater Piet van Breemen “in de kijker”. De jezuïetenorde is missionair; in verschillende artikelen geven we voorbeelden hiervan in de Lage Landen en elders in de wereld in 2014. Dit jaar herdenken we dat de orde 200 jaar geleden werd hersteld: met pater Frans Chanterie kijken in de geschiedenis; met een jezuïet in opleiding kijken we vooruit.

INHOUDSOPGAVE

ACTUALITEITEN

- Wereldpremière Ignatiuscantate in Oude Abdij Drongen 3
Tentoonstelling Jezuieten in de Elandstraatkerk Den Haag – C. Versluijs 4
Keep the suspense! De kerk denkt na ... – Jos Moons SJ 6

WERELDWIJD

- Bijeenkomst missieprocuratoren in Visp (Zwitserland) – Eduard Kimman SJ 7

WERELDWIJD KORT

- Internationaal broedercongres in Rome – Wiggert Molenaar SJ 8

KORTE BERICHTEN

- 9

IN DE KIJKER

- Over retraites – Piet van Breemen SJ 14

BOEKENNIEUWS

- 17

IN DE VERREKIJKER

- Engelse jezuïeten op de vlucht naar Brugge – Frans Chanterie SJ 18

IN MEMORIAM

- Norbert Halsema 21

UIT DE STUDIEHUIZEN

- Wiggert Molenaar SJ 22

ACTIVITEITEN

- 23

ACTUALITEITEN

Wereldpremière Ignatiuscantate

op 22 november 2014, Oude Abdij Drongen

Op hun wekelijkse repetities leidt dirigent Peter Dejans zijn koor *Musa Horti* door de gloednieuwe partituur. De bariton en de gitarist steken regelmatig de koppen bijeen om hun partijen onder de knie te krijgen. En ook het befaamde blazerskwartet *I Solisti del Vento* komt stilaan op temperatuur... De wereldpremière van de Ignatius Cantate staat voor de deur!

De jonge Vlaamse componist Kris Oelbrandt ging de uitdaging aan om de spirituele bewogenheid van Ignatius in een muzikale compositie tot klinken te brengen. De Ignatius Cantate volgt de dynamiek van de Geestelijke Oefeningen: er zijn vier delen, overeenkomstig de vier weken van de Oefeningen. Het geheel wordt omkaderd door een Proloog en een Epiloog, beide op teksten van Ignatius. Met een hedendaagse, toegankelijke klanktaal die de muziek van Arvo Pärt en Olivier Messiaen oproept, geeft Kris Oelbrandt de luisteraar een inkijk in de diepe innerlijke gedrevenheid van Ignatius van Loyola. De rol van Ignatius wordt vertolkt door de bariton, met gitaarbegeleiding. Hij gaat in dialoog met de houtblazers en het vierstemmige koor, dat teksten uit de Bijbel en uit de christelijke traditie zingt.

Op de première zal de componist eerst zelf zijn nieuwste compositie uitgebreid toelichten, met live gespeelde luistervoorbeelden. Gewapend met die achtergrond is de luisteraar klaar om zich nadien helemaal over te geven aan de Ignatius Cantate.

Uitvoerders: Joris Derder (bariton), Nico Couck (gitaar), *I Solisti del Vento*, *Musa Horti* o.l.v. Peter Dejans.

Componist: Kris Oelbrandt (1972) studeerde compositie aan het Conservatorium van Brussel en aan de Muziekkapel Koningin Elisabeth. Sinds 2002 is Kris Oelbrandt monnik in de trappistenabdij Maria Toevlucht, Zundert (Ndl.), waar hij zijn religieus leven combineert met zijn compositorische activiteiten. In 2010 werd hij laureaat van de internationale compositiewedstrijd Weimarer Frühjahrstage für zeitgenössische Musik met zijn vioolconcerto 'Concert Rhapsody'.

IGNATIUS CANTATE
wereldpremière op zaterdag 22 nov '14

Tenstoonstelling

Jezuïeten in de Elandstraatkerk, Den Haag

De parochie van de heilige Ignatius van Loyola in Den Haag vierde op 7 september 2014, aan het begin van het nieuwe werkjaar, een parochiefeest. Vanuit het perspectief van de fusie van de parochies in Den Haag Noord was dit mogelijk één van de laatste festiviteiten die we als Ignatius parochiegemeenschap vierden.

Een bijzonder onderdeel was de tentoonstelling over de jezuïeten in de parochie. De jezuïeten zijn vanaf het ontstaan van de parochie in 1878 tot voor enkele jaren steeds als pastoor of parochiegeestelijke actief geweest in de Elandstraatkerk. Daarover zijn veel verhalen te vertellen. Mevrouw Trees Krans gebruikte haar archief om deze verhalen te illustreren. Er waren daarvoor drie thema's gekozen: de paters die in de parochie werkzaam waren, de verhalen over het werk in de parochie en de jezuïeten die in het verleden een gewelddadige dood stierven.

Bij binnenkomst op de tentoonstelling werd de bezoeker als eerste geconfronteerd met de fiets waarop pater Minderop zich door de parochie verplaatste, voorzien van een foto van pater Minderop met fiets. Voor veel oudere parochianen een herkenning die veel verhalen losmaakte.

Op de tafel met documenten uit de geschiedenis van de jezuïeten in de parochie was veel te zien: foto's, preken gehouden bij bijzondere gelegenheden, bidprentjes, liedboekjes, programma's en krantenartikelen. Een brief uit 1970 van de toenmalige pastoor van der Vugt kondigt een wijziging in het priesterteam aan. Er gaan twee paters weg, die vervangen worden door zes nieuwe paters, die allen taken kregen in en buiten de parochie. In de tegenwoordige tijd ondenkbaar!

In een artikel in *het Binnenhof* over het 100 jarig bestaan van de Elandstraatparochie in 1978 geeft pastoor Stagge een verklaring voor het feit dat de parochie een levende gemeenschap was: "Dat heeft te maken met de lijn die wij binnen de parochie

willen volgen. We willen gewoon niet dat onze kerk een priesterkerk is, waar de priester alles doet en waarin de parochiaan zelf niet zoveel inbreng heeft. We streven er naar een kerk te zijn die gedragen en geleefd wordt door de mensen zelf, een kerk waarin de pastoor niet meer als een soort manager, leider, moet optreden." Nu mogen we hopen dat de effecten van deze benadering de geloofsgemeenschap van Elandstraatkerk helpen zal het eigen karakter te bewaren na de fusie met andere parochies tot Parochie Den Haag Noord.

De eerste notulen van de parochieraad (1968) geven een samenstelling weer van twintig leken en drie parochiepriesters. De foto's en de documenten maakten bij de oudere parochianen veel herkenning en herinnering los. De tafel waarop de foto's en ondersteunende informatie over de jezuïeten die als martelaar gestorven zijn, was indrukwekkend. De moord op pater Frans van der Lugt in Syrië dit jaar, was voor iedereen nog dichtbij. In een oud offerblok is gedoneerd voor de jezuïeten in Syrië.

Naast documenten waren er ook veel voorwerpen te zien die herinnerden aan de jezuïeten van de Elandstraatkerk. De schilderijen en foto's van de verschillende pastoors, te beginnen met pastoor Marijnen die zowel de Elandstraatparochie als het ziekenhuis Sint Johannes de Deo (later Westeinde

De fiets van pater Hans Minderop SJ (1907-1994)

ziekenhuis, nu Medisch Centrum Haaglanden) gesticht heeft, tot de laatste jezuïetenpastoor, pater Grimberg. Vaandels getuigen van het Rijke Roomse leven en enkele schilderijen van de Theresia van Avilakerk van het Westeinde en de kerk van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen in de Elandstraat waren te bekijken. Een schilderij waarop de Elandstraatkerk uitgaat, uit 1950, van de schilder van Winges, toont een menigte men-

sen die de kerk verlaten. Het lijkt dringen om de kerk uit te komen! Er was ook een kleine selectie van geborduurde gewaden te zien en de vierstekige jezuïetenbonnet. Aan het einde van de tentoonstelling kon een informatieve powerpoint over het leven van de heilige Ignatius van Loyola bekeken worden. In totaal hebben ongeveer 300 mensen de tentoonstelling bezocht.

C. Versluis

Keep the suspense!

De kerk denkt na...

Sinds kort heeft ons huis er een nieuw woord bij, het luistergesprek. Althans, als het woord de toets der kritiek kan doorstaan, en geen pleonasme is. Zoals witte schimmel bijvoorbeeld; dat is dubbel op. Of een heilige paus, want dezer dagen wordt elke paus heilig verklaard. Zo geldt ook voor luistergesprek dat elk gesprek toch luisteren veronderstelt?

We gebruiken het woord luistergesprek met name voor onze bezinningsavond. Dan wisselen we van gedachten over een bepaald thema, bijvoorbeeld hoe je de Advent of Pinksteren beleeft. Of praktisch, bijvoorbeeld wat je waardeert in ons samenleven en wat je anders zou willen. We noemen het een luistergesprek omdat het geen discussie is, maar een gedachtewisseling. We luisteren naar elkaar.

Soms denk ik erover om paus Franciscus een kaartje te sturen, vergezeld van een Ajax T-shirt en tulpen uit Amsterdam, met daarop dit woord, luistergesprek. Wellicht dat het hem helpt uit te leggen hoe hij een synode ziet: de tijd nemen om naar elkaar te luisteren, in een soort luistergesprek.

Bij zo'n luistergesprek hoort openheid en oprechtheid. Daarom zei de paus aan het begin van de synode dat men niet bang moet zijn om zijn gedachten te delen, en dat men hem niet naar de mond moet praten. En evenmin kardinaal Burke van het kerkelijke rechtbank trouwens, noch Müller, die over de geloofsleer gaat.

Open zijn voor de ander is echter niet gemakkelijk, noch in een jezuïetenhuis, noch in de synode. Het anders-zijn van de ander confronteert, en vaak zouden we het liever vermijden – bijvoorbeeld door kritische vragen of simpelweg door het geluid van de ander af te wijzen. Het luistergesprek is dan ook een oefening in eerbied. We oefenen ons in het eer-

biedigen van de ander, met zijn andere achtergrond, zijn andere ideeën, zijn andere manier van spreken. De synode had nog een ander nut. Naast een oefening in eerbied was de synode een oefening in onderscheiding. De bedoeling van paus Franciscus is uiteindelijk om wel wat te zeggen, maar pas nadat de kardinalen en hijzelf nadrukkelijk zich opengesteld hebben voor wat God eventueel te zeggen heeft via de gedachten van anderen. De kerk is bezig de tekens van de tijd te verstaan in het licht van het evangelie (Vaticanum II), en te luisteren wat de Geest de kerken te zeggen heeft (Apocalyps). Onderscheiden is een proces, en vraagt tijd. Daarom spreekt paus Franciscus zich nog niet uit, tot frustratie van mensen aan beide kanten van het spectrum. Het enige dat hij wel zegt, zijn spelregels voor het gesprek. Daarin stelt hij doodleuk dat wie het allemaal al weet wellicht bezwiken is voor letterkechterij en traditionalisme, of juist voor gemakzuchtig liberalisme.

"Keep the suspense", want de kerk denkt na, lijkt hij te zeggen. De kerk is momenteel een broedende kip. Nog een heel jaar lang.

Jos Moons SJ

Gelezen op 3 november 2014 op www.igniswebmagazine.nl - het digitale tijdschrift van de jezuïeten over geloof en samenleving.

www.igniswebmagazine.nl

Missieprocuratoren bijeenkomst in Visp (Zwitserland)

Tussen 1 en 3 oktober 2014 kwamen de missieprocuratoren uit 15 Europese landen bijeen in Visp, een klein stadje in het zuiden van Zwitserland. Sinds lange tijd komen de missieprocuratoren van de jezuïeten in Europa periodiek bijeen, maken afspraken en reflecteren op hun werk. De Vlaamse missieprocurator Ludwig van Heucke en ik wonen afwisselend deze bijeenkomsten bij. De Vlaamse jezuïeten zijn lid van het Xavier Network. Dat is een samenwerkingsverband voor jezuïeten om Europa-breed projecten in andere continenten te ondersteunen. De begroting voor ontwikkelings-samenwerking van veel Europese overheden heeft vaak een post voor medefinanciering van particuliere, dus ook kerkelijke projecten. In Nederland en Vlaanderen neemt dat wat af, maar in Zuid-Europa gaat dat nog gewoon door. Deze medefinancieringsprogramma's van de overheid vragen om een sterk en goed georganiseerd verband. Zoiets wil het Xavier Network zijn. Ook deze bijeenkomst ging concreet over gezamenlijke projecten. Voor Azië, Afrika en Latijns-Amerika zamelt het Xavier Network per saldo minder in, maar de stroom aanvragen neemt toe. Op deze bijeenkomsten gaat het over lange-termijndoelstellingen, over projecten en over de verschuivingen in de hulpverlening naar noodhulp. De bijeenkomsten van de missieprocuratoren zijn daardoor veranderd in straffe vergaderingen van het Xavier Network.

Er zijn heel wat veranderingen geweest gedurende de laatste tien, twintig jaar. Oudtijds was de missieprocurator belast met de begeleiding van de overzeese jezuïeten werkzaam als missionaris in Afrika, Azië of Latijns-Amerika. Dat waren er op een gegeven moment ruim 150 in Nederland en ruim 200 in Vlaanderen. De missieprocurator was de verbinding tussen medebroeders overzee en de familie thuis. De missiebureaus veranderden van karakter toen de aantallen gevormde jezuïeten van eigen bodem in Indonesië, India of Afrika het getal der missio-

narissen overtroffen. Rond missionarissen werd er geld ingezameld. Nu moet dat rond een project of een thema.

Het aantal vrijwilligers binnen onze organisaties neemt alsmaar toe. De bulk van het werk wordt gedaan door niet-jezuïeten. *Entreculturas* (Spanje) werkt met een staf van 35 betaalde krachten en 250 (onbetaalde) vrijwilligers. Er zijn provincies met een niet-jezuïet als missieprocurator, zoals UK, Canada en Australië. In de Verenigde Staten hebben de missiebureaus plaats gemaakt voor een "director of development" met staf. Die kunnen sneller reageren op plotseling opkomende noden zoals Zuid-Soedan, de vluchtende christenen in het Nabije Oosten of Haïti. Ik merk dat er toch een soort tweedeling is: degenen die hun best blijven doen om missie en evangelisatie hoe dan ook te faciliteren en degenen die aan lange termijn organisaties werken zoals *Jesuit Refugee Service* (JRS). Deze organisatie bestaat nu zo'n 30 jaar en werkt met een jaarbudget van ca \$ 52 miljoen. Ruim de helft van dat bedrag is feitelijk medefinanciering door overheden.

JRS-mensen benadrukken dat geloof heel belangrijk is voor vluchtelingen en dat daarom alleen al JRS een belangrijke taak heeft. JRS is als organisatie in de voorhoede. Gaan anderen dat model volgen? En gaan er dan ook typische NGO-criteria komen bij de beleidsvorming? Eigenlijk zijn er vragen te over die om antwoord vragen. Er zou meer theologische reflectie moeten zijn, maar hier zitten rond de tafel doeners. Het denken focust op noden, strategieën en projecten. Meer reflectie op de diepe betekenis van missie zou mij welkom zijn.

Eduard Kimman SJ

Internationaal broedercongres in Rome

"Jesuit Brothers in Europe: At the Frontiers of Mission Today" was de titel van de bijeenkomst eind september in Rome van broeder-jezuïeten uit de Europese provincies van jonger dan 65. Ruim dertig broeders ontmoetten elkaar, Europees provinciaal John Dardis en enkele anderen uit de curia, waaronder pater-generaal. Het feit dat pater Nicolás bij vrijwel alle sessies aanwezig was, geeft wel aan dat hij deze bijeenkomst als belangrijk beschouwde.

Het eerste onderdeel betrof onze identiteit: wie zijn we? Wat doen we? Waarom zijn we broeder geworden? Een belangrijke overeenkomst is dat we allen jezuïeten zijn en proberen mee te werken aan Gods rijk in de voetsporen van Ignatius. Maar hoe we dat doen, loopt sterk uiteen. Onder ons was een provincie-econoom, een voormalig assistent van een provinciaal, iemand die tien jaar in een Sovjet republiek gewoond had en nu werkt bij *radio vaticana*.

Een punt van herkenning vormden de misverstanden die er vaak bestaan over broeder-jezuïeten. Een broeder zei bijvoorbeeld: "Had ik net aan iemand uitgelegd hoe het nu in elkaar zat, kreeg ik bij het afscheid te horen: 'Au revoir, père!'. Of: "Andere jezuïeten snappen niet dat ik als gepromoveerd psycholoog ervoor koos broeder te worden." Een aantal van ons herkende zich in de uitspraak: "I don't relate to people as a father, I relate to them as a brother."

Het tweede onderdeel betrof onze missie; de visie hierop is de afgelopen jaren totaal veranderd, wat al blijkt uit de functies die broeder-jezuïeten tegenwoordig bekleden. In het algemeen kun je misschien

stellen dat de taak van broeders vroeger *ad intra* was (naar binnen gericht, op de eerste plaats om de paters jezuïeten te ondersteunen) en dat deze nu veel vaker *ad extra* is (naar buiten gericht, met een goede opleiding en eigen verantwoordelijkheden). Maakt het in de praktijk iets uit dat broeders niet uitgenodigd kunnen worden tot de "vierde gelofte" (aan de paus, m.b.t. missies)? Vanaf het begin van de orde trokken niet-gewijde jezuïeten de wereld in. Broeders zullen nauwer betrokken worden bij de roepingenpromotie – nu veel kandidaat-jezuïeten al een lange opleiding achter de rug hebben, kan de wat kortere opleiding van de broeders een alternatief zijn.

Volgend jaar oktober – vlak voor de algemene congregatie – ontmoeten we elkaar opnieuw. Deze eerste ontmoeting ooit in Europa van broeder-jezuïeten heeft een proces in werking gezet; ook nu nog wordt er in de Eeuwige Stad nog geschiedenis

geschreven. Het verhaal van de jezuïetenorde gaat door; dit kwam speciaal tot uiting toen we paus Franciscus ontmoetten in de kapel waar in 1814 het decreet werd voorgelezen waarmee zijn voorganger Pius VII de orde herstelde.

Wiggert Molenaar SJ

AMSTERDAM

Xaveriushuis

* De Amsterdamse gemeenschap kende verdriet en vreugde. We namen afscheid van Norbert Halsema, die vanwege zijn ziekte definitief verhuisd is naar het Berchmanianum, en node gemist wordt, ook door parochianen. [Inmiddels is hij overleden, red.] Daarnaast vierden we met vreugde het jubileum van Henk de Vilder en Carel van Tulder, die beiden maar liefst 60 jaar jezuïet waren. * Er werd ook gestudeerd. Tjeerd Jansen organiseerde een studiedag over de kerkelijke context van de geestelijke oefeningen, met als sprekers Henk Witte, hoogleraar ignatiaanse spiritualiteit en theologie, en Fredrik Heiding, jezuïet uit Zweden. Paul Begheyn en Peter van Dael hielden lezingen in Leuven bij het congres over het herstel van de jezuïeten. Paul sprak over het belang van Adam Beckers, pastoor van de Krijtberg in de tijd van de opheffing en Peter over jezuïetenkerken in de Lage Landen. Jos Moons begon aan het derde jaar van zijn proefschrift over de Heilige Geest volgens Vaticanum II. * Twee pastorale initiatieven verdienen vermelding. Bart van Emmerik, Tjeerd Jansen en Nikolaas Sintobin begonnen met een adventsretraite op het internet, op de site www.ignatiaansbidden.org. De aanmeldingen stromen binnen! Daarnaast zijn er verspreid over Nederland en Vlaanderen tientallen lokale uitwisselingsgroepen. Bart, Tjeerd, en Nikolaas zijn verheugd over de belangstelling, en willen dus in de veertigdagentijd weer zoiets organiseren. Het tweede initiatief is al iets ouder: de Engelse mis in de Krijtberg kerk, elke zaterdagavond. Het nieuws heeft zich verspreid onder de expats en onder de hotels in de stad. Men komt graag naar onze kerk, zodat de mis één van de drukste van het weekend aan het worden is.

ANTWERPEN

Romero

Na twee jaar UCSIA in Antwerpen is Jacques Haers benoemd tot pastoor van de studentenparochie te Leuven. Voor onze gemeenschap een groot verlies. We missen de echo's van zijn wereldwijde interesse en zijn aimabele vriendschap. Met vijf man houden we hier ter plekke stand. Van onze zesde man in Turnhout, Bert Rosseels, horen we wat de herstructurering van parochies concreet en emotioneel met zich meebrengt. Jan Koenot pendelt iedere week voor een paar dagen naar zijn geliefde Parijs voor een cursus filosofie in *Centre Sèvres*. De samenkomst met zijn SJ-collega's filosofen te Krakau deed hem duidelijk deugd. Hier te lande gaf hij gewaardeerde voordrachten, o.a. te Drongen over Pasolini, in Elcker-Ik over Francis Bacon. Een weekje Berlijn wordt nu zijn vakantie. Johan Vanhoutte verdeelt zijn tijd tussen Zomaar een dak, het universitair pastorale huis, en het provincie economaat op de Koninginnelaan. Toch is hij nog opnieuw gestart met zijn initiatielessen in mindfulness. Ongeveer 1.300 mensen mocht hij in die meditatievorm al inleiden. Guido Dierickx (let op de schrijfwijze), onze nieuwe consulent, is ook gestart met zijn cursus Godsdienst-sociologie voor een 70 studenten. Daarnaast zijn er nog zijn werk voor Ignis en zijn preekbeurten in de kathedraal en in Carolus Borromeus. Guido Cornelissen houdt zich onledig met wat vertaalwerk voor Gewijde Ruimte, en met de *ad varia* van zijn job als minister. Het huis houdt nog altijd allerlei technische verrassingen in petto. Om de maand trekt hij naar zijn oogspecialist voor spuitjes om te trachten de degeneratie van de maculae te stoppen. Met zijn broer witte pater verbleef hij een week in de sterk uitgedunde, maar heel gastvrije en aangename gemeenschap van het *Collège Saint-Joseph* te Reims. Het college durft zich dan ook in zijn tijdschrift te afficheren als: "St-Jo, une école pas comme les autres". Walter Ceysens heeft een gevulde vakantie achter de rug. Vakantie? Eerst een pelgrimstocht, één van de vijf experimenten van de Magisdagen in Ierland. Daarna een Loyolatocht over modderige wegen, maar onder een vriendelijke zon. Walter was over beide even enthousiast en dankbaar gestemd. Nog dit: de laatste redactie van een aangepaste versie van het opvoedingsproject voor onze scholen is zo goed als voltooid, zegt men. Oef!

www.wijselijkonwetend.org

BRUGGE

Inigo

* In de loop van de voorbije zomer mochten we Walter Fabri en Bart Bosteels als nieuwe huisgenoten ontvangen. Beiden verbleven al eerder een vrij lange tijd in ons huis. Nu keren ze terug. Walter is actief in de begeleiding van bezinningsdagen. Zo was hij op bezinningsweekend in Oosterhout met een grote groep mensen van De Ark in Gouda (Ndl.). Hij gaat regelmatig terug naar Drongen voor medewerking aan activiteiten. En in huis ontpopt hij zich als de vriendelijke gastenpater. Maar op 20 september kwam hij in de stad ten val op een slechte stoep en werd met een zware schouderbreuk in het ziekenhuis opgenomen. Bart werkt als vrijwilliger parttime in 't Veldzicht, een dagcentrum voor mensen met een verstandelijke beperking. Hij begeleidt er allerlei activiteiten met de gasten. * Pater Provinciaal vroeg aan Leo Vandenabeele zicht klaar te houden om, zodra er plaats is, lid te worden van de gemeenschap Dilehof in Leuven. * Ons huis is een plaats waar veel sociaal werk gebeurt. Tonny Cornoedus is parttime aalmoezenier in de gevangenis van Oudenaarde. Leo De Weerdts werkt parttime in de vrouwenafdeling van het penitentiair centrum van Brugge en is tegelijkertijd hoofdaalmoezenier van alle Vlaamse detentiecentra. Pieter-Paul Lembrechts is actief als erkend bezoeker in de gesloten instelling De Refuge te Brugge. Hij werkt met veel zorg aan de vele rapporten en follow-up van deze bezoeken. Hij is ook hoofdredacteur van het tijdschrift voor Ignatiaanse spiritualiteit Cardoner. En om zijn eigen batterijen weer op te laden ging hij op retraite bij de gemeenschap De Hooge Berkt te Bergeijk (Ndl.). In huis zorgen Tonny Cornoedus en Leo De Weerdts voor de opvang van drie inwonende gasten. Voor Tonny is er de dagelijkse zorg voor de tien gasten van het opvanghuis Pit-stop. En iedere dag komen mannen aan onze deur aanbellen omdat ze nood hebben aan zorg, aandacht, begeleiding en soms een beetje voeding. Op 7 augustus vierden we Tonny Cornoedus voor zijn vijftig jaar religieus leven. Tijdens de eucharistieviering getuigde hij van wat hem bezielt in zijn werk voor mensen die het moeilijk hebben. We hielden een receptie in onze zonnige tuin. Peter van Gool ontvangt tweemaal per maand een groep mensen voor een bezinningsdag. En hij reist regelmatig naar Nederland en

Duitsland om daar cursussen te geven en groepen te begeleiden. Hij begeleidde een bezinningsgroep in het nieuwe stiltecentrum van De Bond zonder Naam in Moerkerke.

BRUSSEL

Arrupe

* Patricia, onze kloeke keukenprinses, pendelt van haar fornuis naar het dakterras op onze eerste verdieping. In de bloeiende bloembakken daar oogst zij vlijtig de kruidige voortbrengselen van Johan, onze provinciale overste die een pratikerende en belerende botanicus is gebleven. Verse tijd en rozemarijn zijn nu de onontbeerlijke ingrediënten van Patricia's laatste creatie: *consommé Madrilène aux fines herbes provinciales*. Recept op aanvraag te bekomen na werkuren. * Alle Europese provinciaals vergaderden in oktober in Oekraïne en kwamen er vermoeid maar gelukkig ook van terug. Een verslag daarvan kan men ongetwijfeld in andere publicaties vinden. * Drie Congolese bisschoppen, terug van hun *ad limina* bezoek in het Vaticaan bij onze paus & broeder Franciscus, kozen onze residentie uit als een welkome springplank naar hun geliefde thuisland. Het waren bekende gezichten: de Monseigneurs Mununu, Nsielele en Nzala. Zij blijven nog steeds opgetogen over ons huis, zijn bewoners, Brussel en haar gemengde bevolking. Ook pater Aurel Brys uit Ranchi – India, verkoos opnieuw vele maanden in Arrupe te verblijven om bij de Vlaamse bevolking aandacht te vragen voor de Lievensmissie. * Op een van die glorierijke nazomerse avonden daalde op de balustrade van ons bovenste achterbalkon een ontregelde prijsduif neer. Vertroeteld met de kruimels, die van de tafels van haar nieuwe broodheren vielen, weigerde de geringde vogel deze favoriete observatiepost te verlaten. In ruil bedacht zij de dankbare bloempotten onder haar op tijd en stond met afgemeten porties warm plantenvoedsel. Zo brachten mens, plant en dier in huiselijke harmonie samen de herfst van 2014 door.

DELFT

Stanislashuis

Het werkjaar is begonnen. Voor Bert ten Berge en Dries van den Akker betekent dat allerlei hand- en spandiensten voor school. Ze schreven een her-

nieuwd leven van Stanislas voor de brugklasleerlingen. Wordt hun uitgereikt op zijn feestdag, 13 november. * De zaterdagmeditaties in de kapel lopen weer. Elke zaterdag komen er 25 à 30 mensen een half uur in stilte mediteren. Ook lekenleden van het Stanislasteam gaan voor. * Half september vierden we het 50-jarig jezuïetenjubileum van Dries, op zijn verzoek in alle eenvoud. In de herfstvakantie toog hij "nog even" naar de Eifel. Peter de Rooter bewaakte het huis. Bert logeerde die tijd bij André Cnockaert en Wauthier de Mahieu in Drongen. André laat met nadruk weten dat hij zulke bezoeken zeer op prijs stelt, aldus Bert. Intussen begeleidde Bert ook de bezinning voor de Ark die plaats vond bij *Chemin Neuf* in Oosterhout. Dit seizoen spreekt Dries elke vrijdagmorgen voor Radio Maria een heilige in. * Ook de Spiegelgroep kwam weer bijeen, een groep van ruim tien leken die met de paters meedenken over de gelovige en pastorale situatie van vandaag de dag. Het zag er even naar uit dat we de bijeenkomsten zouden beëindigen, maar tijdens de uitwisseling bleek dat ze voor alle deelnemers werken als een soort van recollectedag. Doorgaan dus.

DRONGEN

Hurtado

* Op maandag 8 september vierden de diaspora jezuïeten van Gent hun twee jubilarissen: René Loyens, 60 jaar priester, 91 jaar en niets van zijn geestdrift verloren! En André Cnockaert, 60 jaar intrede. Toon, de vice-overste, ging voor in de eucharistie. Daarna reden we naar Baarle. Het heerlijk nazomerweer maakte het mogelijk op een terras verder te vieren in broederlijk samenzijn. Een paar dagen later verliet Walter Fabri ons voor Brugge. Hij blijft een voetje (zelfs een kamer) in Drongen houden maar André zal (voorlopig?) als enige "onze" Hurtado-residentie bewonen. * Eenzaam zal hij er wel niet zijn. Een bijeenkomst van Waalse en Franse

jezuïeten en een vormingssessie van UGent maakten het reeds noodzakelijk dat ook de leegstaande kamers van de Hurtado-vleugel werden gebruikt voor overnachting. Zij werden reeds opgevolgd door Bert ten Berge, die een weekje wandel-werk vakantie kwam doorbrengen in de Leiestreek. Na hem kwamen nog twee theologanten van *Paris-Sèvres* uitblazen van hun examentijd, terwijl pater Frans Kurris, die op Allerzielen zijn vertaling van Sureau's *Inigo* kwam voorstellen aan de mensen van Voedsel voor onderweg, ook een paar dagen op voorhand van het mooie najaarsweer kwam genieten. * Om het ten slotte wat meer huiselijk te maken liet André door de klusjesman van het centrum, de klok met Westminsterslag herstellen die Hurtado van de Sint-Jozefgemeenschap heeft geërfd maar door Pieter-Paul tot zwijgen was gedwongen. * Op 29 september hielden we startdag. Er werd aandachtig geluisterd naar wat iedereen te vertellen had over zijn leven en apostolische werkzaamheid. We luisterden vooral naar Wauthier en André die de delicate opdracht kregen als "jezuïeten aan huis" het wel en wee te delen van de medewerkers van het Centrum in een problematische overgangstijd. Mocht het daarmee zo goed gaan als met de appelpluk die ongeveer vijf ton appels opracht, geperst tot bij de 800 vaatjes van vijf liter algemeen geprezen appelsap.

HEVERLEE

Sint-Jan Berchmans

* Op 23 september werden in een avondvergadering weer zo'n 140 studenten verwelkomd in ons Studentenhuis Lerkeveld. * Veel aandacht ging naar het uitgebreide aanbod voor het bijkomende vormingsprogramma op cultureel, religieus en sociaal gebied. Drie huisgenoten zijn daar nu actief bij betrokken: Bob Albertijn die vier avonden organiseert over Centraal-Afrika, Philip Debruyne die in Dondeynehuis met Bidden met You Tube de weg naar binnen bewandelt en Fons Swinnen biedt vier avonden Luisterend spreken aan en de mogelijkheid om persoonlijk geestelijk begeleid te worden met Op zoek naar de grondmelodie. * Directeur Erik Vanleeuw belichtte de richtlijnen betreffende brandgevaar en brandalarm en het presidium kondigde weer een serie groepsvormende en ontspan-

nende activiteiten aan. Voor het eerst gebeurde de uitleg eveneens in het Engels omdat wij nu ook elf buitenlandse studenten tellen. * Twee dagen later was er het jaarlijkse grote jubilarissenfeest; zeventien jubilarissen waren er dit jaar met 50 jaar of meer religieus leven, priesterschap of laatste geloften. Allemaal mochten ze enkele familieleden uitnodigen; ook de meer hulpbehoevenden waren er bij, tenminste voor het dessert, waarbij het personeel door pater-minister in de bloemen werd gezet. Dit gebeuren haalde zelfs het Europese jezuïetennieuws, met een verslag van Guy Verhaegen en met een foto van onze oudste jubilaris, pater Cyriel Van Doorselaer, met zijn 101 jaren al 70 jaar priester. * Geregeld verblijven huisgenoten in het ziekenhuis, meestal gelukkig niet voor lang, onlangs waren dat: Fernand Boedts, Albert Reynaert, Paul Fivez, Antoon Delporte, Louis Sterkens en Jozef De Bock. Toen bekend werd dat broeder De Bock niet meer kon genezen, is pater Delporte door het personeel bij hem gebracht om afscheid te nemen van zijn mede-missionaris in India, die gedurende 53 jaar aan het hoofd gestaan heeft van het fysica-laboratorium van de universiteit van Ranchi: een ontroerend moment. * Fons Swinnen begeleidde in augustus de retraite van de Oblaten in Westmalle en in oktober van de Scheutisten in hun huis in Kessel-Lo. Onze huisretraite werd geleid door huisgenoot Jan Lambrecht voor 32 medebroeders waaronder enkelen uit Dijlehof Leuven en uit Mechelen, en alle huisgenoten mochten mee genieten van de gebedssfeer in huis.

LEUVEN

Dijlehof

Het woonzorgcentrum Dijlehof vierde zijn 20e verjaardag op 8 augustus, met een hapje en een tapje en muziek van een zigeunertrio. Werden speciaal in de bloempjes gezet: broeder Harry Verkoyen en mevrouw Wivina Aertgeerts, de enige overgebleven bewoners van het eerste uur. De gelegenheidstoespraak van Rudi Logist, dagelijks verantwoordelijke, verwees al met veel vertrouwen naar de komende twintig jaren. * Nog in de maand augustus zijn in de omliggende straten van Dijlehof grondige werkzaamheden begonnen. De werkzaamheden zullen vermoedelijk een jaar duren ... * In september

bracht E.H. Marc Cornelis, bewoner van het rusthuis, een boeiende spreekbeurt over leven en werk van zijn oom E.H. Ivo Cornelis, die bekend blijft om zijn "jongenstehuizen". * Vier leden van onze kleine gemeenschap mochten als jubilaris in Heverlee meevieren, samen met familieleden.

MECHELEN

Huis Leliëndaal

* *Incipit nova historia Domus Vallis Liliorum.* We zijn er op 4 september in Zellaer weer aan begonnen, startdag, planning voor het volgende jaar. Een belangrijk punt was de bijsturing van de huistaken. Jos Alaerts krijgt er naast zijn ministerschap de uitdrukkelijke opdracht bij *praefectus sanitatis* te zijn. Frans Mistiaen zal hem als subminister indien nodig bijstaan. Bob Ceusters mocht het reeds aan den lijve ondervinden. Hij had een keelontsteking en lichte sinusitis opgelopen. Zonder dat hij het zelf wist werd er voor hem een afspraak gemaakt bij de dokter, Frans haalde hem uit zijn kamer en voerde hem naar de dokter. Als dat geen broederliefde is! Jos is vermaard om zijn kookkunst. Maar hij weet ook de juiste restaurants te vinden. We besloten onze startdag in Pastahuis Camoglio. En of het lekker was. * Marc De la Marche bereidde de startdag succesvol voor. Hij nam met zus en schoonbroer zijn jaarlijks weekje fietsvakantie aan zee, juist op het ogenblik dat augustus eindelijk met een zonnige staart begon te kwispelen. Gilbert Boomgaert en Jos Alaerts waren hem voorgegaan in dat niet zo zonnige deel tijdens de MRB-vakantie in Nieuwpoort. * Augustus en september waren voor onze apostelen natuurlijk drukke weken in verband met retraites en bezinningen, Paul Van Looy, Marc De la Marche, Guy Borreman en Aimé De Vocht. Die twee laatsten gingen het tot in Libanon zoeken. Georges Cerfontaine en Gilbert Boomgaert namen deel aan de jezuïetenretraite in Heverlee. Frans Mistiaen riep de leden medevoorgangers van de weekendvieringen samen voor een hartelijke kennismaking en creatieve gedachtenwisseling. * Begeleiding van de Geestelijke Oefeningen in het dagelijks leven wordt een van de apostolische werken van ons huis. Er werd een goed bijgewoonde infoavond ingericht met de drie begeleiders, Marc, Paul en Frans. * We waren gelukkig dat Herman Deweerdt regelma-

tig bij ons passeerde als doorgangsweg voor zijn verschillende bezoeken tijdens zijn verlof. * Heer, laat nu uw dienaar gaan in vrede naar uw woord. Want mijn ogen hebben uw heil aanschouwd. Uw dienaar Bob is echt gelukkig dat hij werkjes die fysieke inspanning vragen kan doorschuiven naar Frans. Want de motor van Bob laat het lelijk afweten. En Frans begint eveneens de controle van de machinerie in huis over de nemen. Het zit goed in Mechelen.

NIJMEGEN

Berchmanianum

Eind september vierden wij "de Provincie". Dat bleek een korte maar goed gevulde dag. Pater provinciaal speelde er de hoofdrol in en pater Frans Chanterie, van de Vlaamse Provincie, liet naar aanleiding van het Restauratiefeest van de Sociëteit, zijn licht schijnen op de moeilijke situatie van de Engelse medebroeders in de Zuidelijke Nederlanden. * Onze herfsttocht leidde naar de monumentale Stevenskerk hier ter plaatse. Daar vonden wij twee even bekwame als enthousiaste gidzen die ons in het bouwwerk rond leidden, terwijl organist Joost Langeveld ons later vergastte op een prachtig concert en activiteitenbegeleidster op "koffie-mee", zoals dat in dit gewest wordt genoemd. * Diezelfde maand brachten pater Theo van Eijk en zijn drie mede-*Chanteurs de Charlemagne*, ons via een bandopname een cyclus van prachtige liederen en madrigalen. * Zo staat ons huis dus zijn mannetje op muzikaal gebied want naast het kerkkoor van een twaalfstal toegewijde zangers op zon- en feestdagen, kennen wij de maandelijkse muzieksalon en de wekelijkse zangmiddag onder leiding van pater Dirk Bruggeman, Thea Witjes of (tot voor kort) pater Jacques Mählman O.P. Begeleid door piano of accordeon blijft die hoog scoren, mede dankzij de evergreens en de bitterballen. Bijna de helft van de bewoners vindt er elke donderdag zijn vertier in een aangepast repertoire, dat de liturgie, carnaval en de kermis volgt en *per annum* elke week zijn eigen thema biedt. * Ten slotte, de nieuwbouw is in zoverre begonnen dat de laatste oude gebouwtjes thans verwijderd zijn.

NIJMEGEN

Canisiushuis

* De komst van Wiggert Molenaar bracht meer met zich mee dan je zou verwachten. In plaats dat hij de kamer van Ward Biemans betrof – Ward is nu in Amerika – greep een medebroeder zijn kans en stond zijn "appartement" af aan Wiggert; die ging hier graag op in. Het stof is nu geland en iedereen is tevreden. * Wiggert ging naar een vergadering voor broeder-jezuïeten in Rome. Na een viering ter gelegenheid van 200 jaar herstel van de jezuïetenorde ontmoetten hij en de andere broeders paus Franciscus. In Nijmegen gaat zijn werk als assistent-minister in het Berchmanianum door en maakt hij kennis met de parochie. * Bart Baele is nu, evenals Wiggert, lid van het acolietenteam van de Petrus Canisiuskerk. Ook werkt hij, na de problemen met zijn gezondheid, weer fulltime als verpleegkundige in het Berchmanianum. Verder ontdekt hij Nederland, organiseert culturele excursies voor de communautiteit en ontpopt zich als kok. * Ook Ben Frie laat zich regelmatig zien in het Berchmanianum. Het Berchmanianum gaat over enige tijd naar een nieuw, modern gebouw in dezelfde wijk en Ben is nauw betrokken bij de coördinatie van de verhuizing. Wist u dat hij in een "atelier" in de kelder van Graafseweg 11 paaskaarsen ontwerpt? * Het bevalt overste Theo van Drunen, ondanks de vele vergaderingen, goed om pastor van de Petrus Canisiuskerk/Molenstraat te zijn. Na de onvoorziene verbouwingen aan het gebouw, bijvoorbeeld aan het perron voor de kerk, kunnen we er nu weer een tijd mee vooruit.

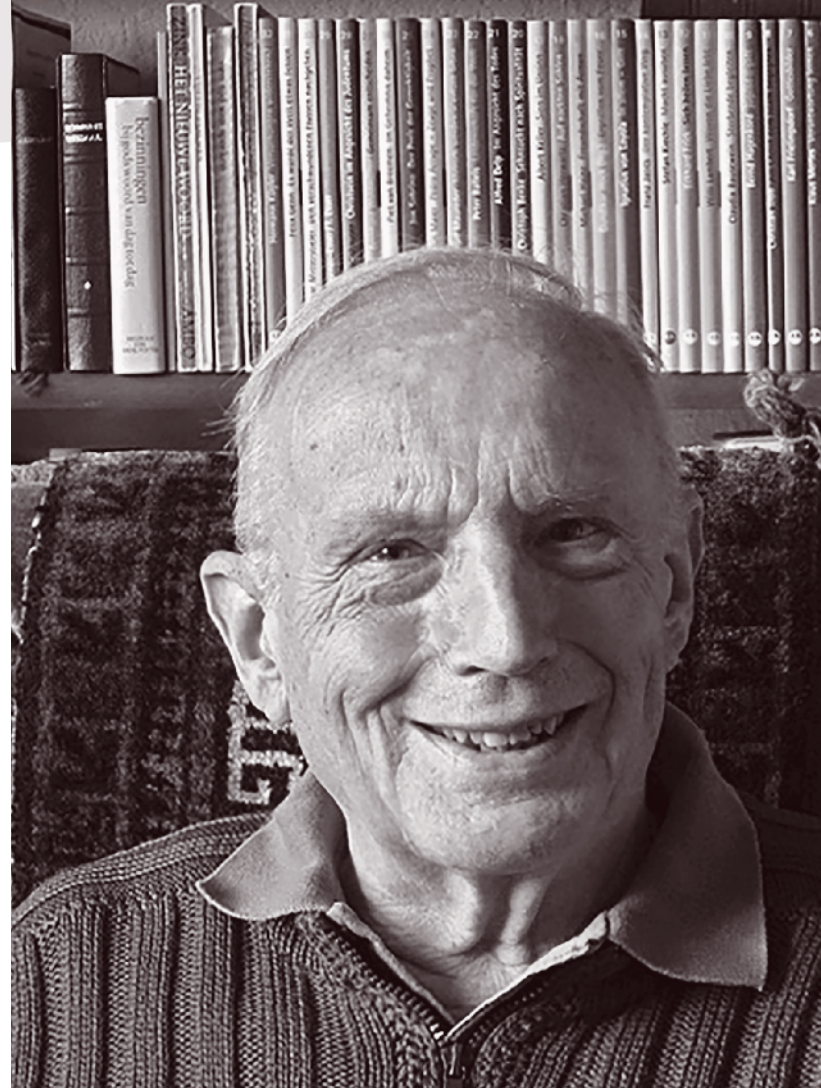
Gewijde
Ruimte

Ignatiaans gebed online

www.gewijderuimte.org

Pater Piet van Breemen SJ over retraits

Pater Piet van Breemen (1927) is een groot kenner van de Geestelijke Oefeningen van Ignatius van Loyola en hij heeft deze in verschillende capaciteiten "vertaald". In het volgende artikel beschrijft hij de ideeën van Ignatius over de Oefeningen, hoe deze op de achtergrond raakten en weer werden herontdekt. Pater van Breemen kan hierbij meepraten vanuit zijn eigen lange ervaring en geeft blijk van een levendige interesse voor de laatste ontwikkelingen.

de Geestelijke Oefeningen. De persoonlijke begeleiding was miniem: alle paar dagen een tamelijk kort gesprek. En aan het eind van de maand kon ik van vermoeidheid niet meer slapen. Het volgend jaar ging op dezelfde manier, maar toen was ik al iets beter voorbereid.

Heden ten dage is het overduidelijk, dat we met deze manier van retraite doen heel ver waren afgedwaald van de wijze, waarop Ignatius ze bedoelde. En God zij dank begon dit besef toen al

Voor Ignatius begon tijdens de genezing van een ernstige beenkwetsuur in 1521 een heel nieuw leven. Toen hij weer op de been was, bracht hij van begin april 1522 tot medio februari 1523 ruim tien maanden door als kluizenaar in een grot bij Manresa. Het werd een tijd van intense geestelijke ervaringen, zowel diepten als hoogten.

Daaruit ontstond een boekje, waaraan hij 25 jaar gewerkt en gevijld heeft. In 1548 kreeg het de pauselijke goedkeuring, die voor Ignatius van groot belang was.

Het boekje kreeg als titel "Geestelijke Oefeningen". Het is geen boek om te lezen en het is ook geenszins lezersvriendelijk geschreven. Het is uitdrukkelijk bedoeld als een handleiding voor de begeleider van wat we zijn gaan noemen: de ignatiaanse retraite. In zijn volledige vorm duurt zo'n retraite 30 dagen, die in stilte en afzondering worden doorgebracht en waarbij de retraitsant vier of vijf uur per dag besteedt aan meditatief of contemplatief gebed. Een dagelijks gesprek met de begeleider maakt er ook deel

van uit. Het boekje van Ignatius vermeldt echter ook andere vormen, die bijv. slechts acht dagen duren; of ook een retraite gewoon in het dagelijks leven (en dus zonder afzondering) met anderhalf uur meditatie per dag.

Ignatius zelf heeft slechts ongeveer 35 personen begeleid in een 30-daagse retraite. Hij nam dan ook niet gauw iemand aan als retraitsant. Na zijn dood in 1556 vonden de geestelijke oefeningen steeds meer aftrek, en met de groei van de Sociëteit van Jezus groeide ook het retraiteapostolaat. De groepen werden steeds talrijker en de persoonlijke begeleiding raakte steeds meer op de achtergrond. Een wat oudere priester uit het aartsbisdom Freiburg (im Breisgau) vertelde me onlangs, dat hij als priesterstudent ieder jaar een 8-daagse retraite deed samen met 250 andere seminaristen. Daarvoor kwam steeds een pater jezuïet, die in de grootste zaal (een amfiteater) vier keer per dag een conferentie gaf. Van persoonlijke begeleiding was natuurlijk geen sprake meer. Zelf heb ik iets derge-

liks meegemaakt, zij het minder extreem, toen ik in 1961 mijn eerste priesterretraits gaf. Dat was in ons retraitehuis in Vught. Die duurden vier dagen en er namen 60 priesters aan deel, die drie maal per dag een stevige conferentie verwachtten, waar ze dan daarna wat over mediteerden. Na afloop ondertekende de superior van het huis voor ieder van hen een briefje als bewijs dat ze aan de retraite hadden deelgenomen. Dat konden ze dan aan de bisschop voorleggen.

De eerste 30-daagse, die ik gaf, volgde drie jaar later, nadat ik tot novicenmeester was benoemd. Er namen achttien novicen aan deel en mijn voorganger had me uitgelegd hoe het ging. Per dag waren er viermaal "punten", d.w.z. een inleiding op de meditatie, en eenmaal een instructie over de aantekeningen, richtlijnen en toelichtingen van

langzamerhand door te dringen. Eind 60er en begin 70er jaren kwam er een beweging op gang, eerst in Frankrijk, maar spoedig ook elders, die men "retour aux sources" noemde: terug naar de bronnen! Wat ben ik blij, dat ik dat van het begin af aan heb meegemaakt!! Daar werd de authentieke opzet en bedoeling van Ignatius werkelijk herontdekt. Wat een verademing! En wat een verrijking! Het begrip "persoonlijk begeleide retraite" kwam terug als een novum. Eerst was er nog wel een overgangstijd, waarin nog slechts twee keer per dag een gezamenlijke inleiding werd gegeven. Dat werd al spoedig teruggebracht tot één en verdween toen helemaal. Zodoende kwam er tijd vrij voor de persoonlijke begeleiding en kon iedere retraitsant zijn heel eigen weg gaan, zoals Ignatius het ook bedoeld had. Het is duidelijk, dat het aantal deelnemers drastisch verminderde. Voor mij lag de grens

bij acht personen. Andere begeleiders gingen tot tien of elf deelnemers, en weer anderen beperkten zich tot zes of zeven. Het persoonlijke contact werd zeer verdiept en was dikwijls een grote genade en vaak ook een diepe vreugde.

Nieuwe vormen van retraite

Er heeft dus in de laatste tijd een grondige verandering plaatsgevonden in het retraiteapostolaat. In procenten van de bevolking uitgedrukt bereikt deze nieuwe vorm waarschijnlijk nog niet één procent, maar toch, het aantal mensen dat geïnteresseerd is, is aanzienlijk. Er is een duidelijk grotere en meer levendige belangstelling voor retraites dan vroeger. Dat heeft er ook toe geleid, dat er allerlei soorten van retraites zijn opgekomen. Er is een hele breedte in dit spectrum. Dat betreft de ernst en de strengheid van de retraites; die lopen zeer uiteen. Het betreft ook de aard van de retraite.

Naast de ignatiaanse retraite zou ik daar op de eerste plaats de contemplatieve retraite willen vermelden, die uitdrukkelijk op God gericht is, maar probeert dat zo veel mogelijk zonder gedachten te doen. Pater Franz Jalics SJ heeft deze vorm in Duitsland geïntroduceerd en daarmee vele mensen zeer geholpen. Zijn boek *Kontemplative Exerzitien* is in vele talen vertaald (ook in het Nederlands) en heeft grote oplagen. In het Engelse taalgebied is het "centering prayer", vooral verspreid door de trappisten Basil Pennington en Thomas Keating, nauw verwant met deze gebedswijze. Op het eerste gezicht lijkt zen er ook veel op. Maar toch is daar een diepgaand verschil, omdat de zen vanuit het boeddhisme komt, dat geen God kent. De Duits-Japanse jezuïet Enomiya Lassalle heeft op overtuigende wijze de zenretraites in Europa geïntroduceerd en voor christenen toegankelijk gemaakt. Het naar hem genoemde *Lassalle-Haus* in het Zwitserse Bad Schönbrenn heeft een lange traditie op dit gebied. Ook de Münchener hoogleraar Stefan Bauberger SJ leidt vele zenretraites.

De verscheidenheid in retraiteaanbod bestaat ook nog op een heel ander niveau. Zo bestaan er bijv. wandelretraites en ook fietsretraites en zelfs retraites voor motorrijders, soms officieel opgenomen in het aanbod van erkende retraitehuizen. Hierbij

wordt het mediteren verbonden met op weg gaan en speelt de uitwisseling in de groep een belangrijke rol. Nog weer heel anders zijn de z.g. "retraites op straat", door de priester-arbeider Christian Herwartz SJ geïntroduceerd. Daarbij gaat het vooral om een onderduiken in en aan den lijve ervaren van de armoede en de ellende in grote steden als Berlijn, Brussel e.d. Als tegenhanger daarvan noem ik nog met een knipoogje de z.g. "wellness-retraites".

Deze lijst van retraitevormen is zeker niet volledig, maar laat m.i. wel zien, dat retraite "in" is, en daarmee bijna van zelf ook heel verschillende vormen aanneemt. Ik zelf houd me aan de beproefde en vruchtbare ignatiaanse retraite. In het jaar dat ik 80 werd heb ik mijn laatste 30-daagse retraite begeleid en met pijn in het hart besloten daar mee op te houden. De vele 30-daagsen, die ik mocht begeleiden, zijn wel mijn grootste vreugde geweest en stemmen me zeer dankbaar. Nu ben ik blij en dankbaar, dat ik op mijn leeftijd nog telkens weer 8-daagse ignatiaanse retraites kan begeleiden en bid dat de Heer dit mag blijven zegenen.

Paul Begheyn S.J., *Jesuit Books in the Dutch Republic and its Generality Lands 1567-1773. A bibliography.*

Leiden/Boston, Brill, 2014.

In de jezuïetenorde zijn er altijd mensen te vinden die hun roeping in de betrekkelijke stilte van een bibliotheek beleven. Bibliotheken zouden nutteloos zijn als er geen catalogoog of ander instrument zou zijn om een collectie te ontsluiten. Met internet lijkt alles vindbaar, maar dat is niet zo. Veel materiaal uit voorbije eeuwen is misschien wel gedigitaliseerd maar daarmee nog niet goed ontsloten. Een bibliografie vertelt veel meer dan op internet te vinden is. Een bibliografie presenteert alles wat er bijvoorbeeld over een auteur of kunstenaar uitgegeven is: P.C. Hooft, J. v.d. Vondel of J. Luiken. Een bibliografie over de Duitse of Franse boeken of over de verboden boeken gedrukt in de Republiek. Een bibliografie over de clandestien gedrukte boeken en boekjes gedurende de Tweede Wereldoorlog. Deze bibliografie van 1270 titels beperkt zich tot een soort boeken genaamd jesuitica, tot een geografisch gebied en tot de tijdsperiode van 1567 (dan wordt in Leiden een boek gedrukt over de vorderingen van missionarissen als Franciscus Xavierius e.a.) tot 1773 (de formele opheffing van de Sociëteit van Jezus). Het eerste jaartal hangt samen met een vondst van de samensteller. Een boek dat twee jaar voor de *Kleine Catechismus* van Petrus Canisius verschenen is. Het is niet opgenomen in de tiendelige bibliografie van de negentiende-eeuwse jezuïet Carlos Sommervogel uit Elzas-Lotharingen. Paul Begheyn verwijst naar deze voorganger in de inleiding van zijn bibliografie. Het beschrijven van de jesuitica uit de Gouden Eeuw en de eeuw erna is een werk van vlijt en lange adem. Paul is er twintig jaar mee bezig geweest. Bij de presentatie wist hij te melden dat hij inmiddels alweer een vondst had gedaan, niet in de bibliografie opgenomen. Daarom is het niet zo onverstandig dat databestanden als dit vooral digitaal ter beschikking staan; ze kunnen dan ook voortdurend aangevuld worden. Maar Paul koos voor de conventionele aanpak van het nauwkeurig beschrijven van deze boeken, geschreven of vertaald door jezuïeten of handelend over jezuïeten, nadat hij ze zelf in zijn hand had gehad

en zelf het titelblad had bestudeerd. Deze bibliografie is eigenlijk de neerslag van een jacht op boeken. Soms wordt er teleurgesteld meegedeeld dat de titel van een boek wel is overgeleverd maar dat geen exemplaar ervan bekend is. De schrijfwijze van de Nederlandse taal was sterk in ontwikkeling in die eeuwen en daarvan getuigt deze bibliografie: vaak zet Paul tussen haken een uitroepeteken om aan te geven dat hier een spelfout staat: Bijvoorbeeld "piester" in plaats van priester, tot drie keer toe in een *rituale* uit 1658; "Utrech" in plaats van Utrecht; enz. Ik zag ergens staan "van veel fouten gecorrigeert, ende met een tafel vermeerderd" in een boek uit 1711. Het lijkt dan op hedendaags Nederlands van een eerste klasser op een multiculturele mavo. En dat brengt me op een gedachte over de mensen die deze boekjes feitelijk gezet en gedrukt hebben, vaak in heimelijke omstandigheden. Waren dat misschien ook migranten? Er wordt wel iets gezegd over de boekhandel, maar de omstandigheden van de druk worden niet belicht. In deze bibliografie wordt aandacht gegeven aan het milieu waarin deze boeken geschreven en gelezen werden: allereerst de vier jezuïetencolleges in de Generaliteitslanden, te weten Maastricht (1575-1773), 's-Hertogenbosch (1609-1629), Roermond (1611-1773) en Breda (1625-1637); over de jezuïetenstaties wordt vrijwel niets gezegd. Ook wordt weinig gemeld over de oplages en over het feitelijk gebruik. Op bladzijde 59 staat wel dat een honderdtal jezuïeten uit de Hollandse Missie grote invloed heeft gehad dankzij deze publicaties en de piratenedities ervan, maar bewijs wordt niet geleverd. Wat lezen de vrome katholieken van die tijd? Behalve bibliografieën van de werken verspreid door de paters kapucijnen of dominicanen moet je dan ook te weten zien te komen wat de mensen in huis hadden, wat ze gebruikten voor hun vorming en devotie. Bij de middestand bezat men doorgaans vijf, zes boeken per geletterde persoon in die jaren. Een Bijbel of een *Vita Christi*, de *Navolging van Christus* van Thomas a Kempis, een almanak of twee en een historisch boek. Welk boek uit deze bibliografie zou echt veel verkocht en vaak gelezen zijn? Voorlopig zijn we blij met dit indrukwekkende boek, dat ons nieuwsgierig maakt naar een volgend boek.

Eduard Kimman SJ

Engelse jezuïeten op de vlucht naar Brugge

Hoe de Engelse jezuïeten hun college in Saint Omer moeten verlaten (1762) en een onderkomen vinden in Brugge

De financiële ramp die de Franse jezuïetenprovincie in de tweede helft van de 18de eeuw trof had verregaande gevolgen. Het begon zoals elk succesverhaal. Een ondernemende jezuïetenpater op het eiland Martinique had een prachtige manier gevonden om zijn missie te financieren. Samen met zijn mensen deed hij in suiker en specerijen en die producten werden dan verscheept naar Europa. Voor zijn onderneming had hij geld nodig, zeer veel geld, en ging hij leningen aan. Alles ging goed tot op het moment dat dertien Franse schepen gekaapt werden door de Engelse vloot. Een aantal schepen vervoerden de vracht van pater Lavalette, de overste van de missie in Martinique. Meteen was de arme pater failliet.

Een catastrofe voor de ganse Sociëteit van Jezus

De banken in Marseille en Nancy waar Lavalette het geld had geleend, brachten de zaak voor de rechtbank om eigen faillissement te voorkomen. De argumenten waarmee de pater zich verdedigde werden niet aanvaard door de rechtbank. Dat ieder huis verantwoordelijk was voor zijn financieel beheer was best mogelijk maar alle jezuïetenhuizen waren deel van de Franse jezuïetenprovincie en die moest de opgelopen schuld ophoesten. Zoals bij elk proces gingen de veroordeelden in beroep maar ze gingen in beroep bij het *parlement* van Parijs. De *parlements* in die tijd zijn regionale gerechtshoven, naast hun rechterlijke bevoegdheid ratificeren zij ook koninklijke besluiten. In het Franse koninkrijk van die tijd was het *Parlement* van Parijs de belangrijkste instantie.

Nu moet je weten dat de meerderheid van de magistraten die deel uitmaakten van dit *Parlement* jansen-

nistisch gezind waren. Jansenisten zijn ondertussen een soort partij geworden die prioritair ijveren voor een Gallicaanse kerk en haar vrijheden. Hun aarts-vijanden sinds jaren zijn precies de jezuïeten die als ultramontanen met hun speciale gelofte aan de paus van geen nationale kerk willen weten.

Op het ogenblik dat de jezuïeten in beroep gaan bij het *parlement* van Parijs wordt geschiedenis geschreven. Om kort te gaan, een slopend juridisch steekspel eindigt in 1764 met de veroordeling van de Sociëteit van Jezus, als een illegale en criminele organisatie waarvan alle leden, zij zijn op dat ogenblik met ongeveer 3000, het land onmiddellijk moeten verlaten. Hun eigendommen, waaronder zo'n 200 colleges, worden verbeurd verklaard.

Nu hadden de Engelse jezuïeten die reeds sinds jaar en dag verboden waren in Engeland hun noviciaat in Watten (Artois) en een prachtig college in Saint Omer. Ook zij, hoewel Engelsen worden het land uitgezet.

Management in crisistijd

De Engelse jezuïeten wachtten niet op het ultieme verdict. Pater Porter SJ had contact opgenomen met een familielid dat als magistraat op één van de Brugse rechtbanken bedrijvig was en contact had met het Brugse stadsbestuur. Het stadsbestuur zag wel financieel voordeel in zo'n college met een honderdtal Engelsen, in hun stad. Pater rector Scarisbrick SJ had de situatie verkend en een paar grote herenhuizen in het stadscentrum gezien die eventueel geschikt zouden zijn voor het internaat met zijn 100 leerlingen. De brieven van het Brugse stadsbestuur naar de regering in Brussel waren reeds onderweg. De paters van Saint Omer hadden ook al keizerin Maria Theresia schriftelijk om een

De voormalige jezuïetenkerk in Saint Omer

vergunning gevraagd. En vooraleer die instanties antwoordden waren de 100 internen al aangekomen in het huis van de Hoogstraat, de Zeven Torens. De paters van Saint Omer waren de Franse regeringscommissarissen van Parijs voor geweest. De inwoners van Saint Omer, gewend als ze waren aan de regelmatige wandelingen van de internen door de stad, was het niet opgevallen dat de leerlingen stiekem de stad hadden verlaten. Op drie verschillende dagen, in drie groepen van min of meer dertig jongens, telkens begeleid door een paar paters, was het ganse internaat het stadje buitengewandeld. De jongsten hadden overnacht op het noviciaat in Watten en dan zoals de anderen deels langs het kanaal per boot, deels te voet via Veurne, na 65 mijlen in Brugge beland. We hebben het ganse verhaal van een jonge jezuïet scholastiek J. Reeves die een levendig relaas brengt van de onderneming. Als dan de commissarissen de zegels komen leggen op het college dat blijkbaar volledig ontruimd is, zijn ze woedend en niet alleen zij. Ook de diocesane clerus die volgens plan het college moest overnemen is zodanig teleurgesteld dat enkelen onder

hen de Engelse paters beschuldigden van fraude. Het college, zo zegden ze, was gebouwd met geld dat moest dienen voor de Engelse missie en haar missionarissen en was door de jezuïeten onrechtmatig voor de bouw van het college gebruikt. Er werd een klacht ingediend bij de rechtbank van de *Propaganda Fide*, die de jezuïeten sommeerde om hun zaak voor de rechtbank in Rome te bepleiten. De jezuïeten zijn niet ingegaan op die eis.

De Engelse jezuïeten hadden veel achtergelaten in Saint Omer. Het college was pas tien jaar tevoren na een brand (1752) volledig gerestaureerd. Er was het buitengoed van Blandijcke, en naast enkele eigendommen waren er de beleggingen waarvan de rente nu naar het *Parlement* van Parijs ging en heel waarschijnlijk niet diende om de schulden van Lavalette te delgen.

Ze hadden wel hun relikwieën van de martelaren meegenomen, het tabernakel uit de kapel van de Sodaliteit en het zilverwerk voor de eredienst. De doorn van Jezus' doornenkroon hadden een paar internen ter bewaring achtergelaten bij de abt van de kartuizerij in Nieuwpoort. De bibliotheek was

voor een groot deel achtergebleven behalve de boeken die de internen, de paters en de broeders hadden meegenomen.

Dat de jezuïeten naar Brugge konden verhuizen was niet vanzelfsprekend. Enkele details wijzen erop dat de verhuis in verschillende etappes was voorbereid. Kort na het fatale arrest van het Parijse *Parlement* in maart 1762, hadden pater Henry Corbie (1700-1765), toen provinciaal van de Engelse provincie, en pater Francis Scarisbrick alias Neville (1703-1789) de rector van het college aan de gouverneur-generaal in de Oostenrijkse Nederlanden, Karel van Loreinen, schriftelijk toelating gevraagd om eventueel de studenten van Saint Omer over te brengen naar Brugge indien de situatie hen daartoe zou dwingen. Ze hadden ook de burgerlijke autoriteiten van Gent en Brugge een dergelijk verzoek gestuurd. Brugge had onmiddellijk positief gereageerd maar met de voorwaarde dat de jezuïeten pas een eigendom konden verwerven nadat ze de patentbrieven van Wenen hadden ontvangen. In een Brugse krant van 11 en ook van 17 augustus wordt de komst van de jezuïeten aangekondigd. (W. Robinson, *Annales*, p.107)

Ondertussen had de stad Brugge het verzoek te samen met een gunstig advies voor akkoord naar de Geheime Raad van Brussel gestuurd, die op haar beurt haar advies doorstuurt naar Wenen. De kanselier van Maria Theresia, Kaunitz, stuurt dan zijn advies terug naar Cobenzl de gevolmachtigde minister in Brussel. Wenen en Brussel gaan akkoord. De Engelse jezuïeten zijn een geval apart en hun college heeft een bijzondere bedoeling, ze hebben zich nooit met de Franse moeilijkheden gemengd en bovendien bevinden ze zich in een noodsituatie en zo iets kan men moeilijk weigeren.

Maar twee maand later heeft de Geheime Raad toch een aantal beperkende voorwaarden gepreciseerd. De voorwaarden waren bedoeld om de jezuïeten in het gareel te houden, want de jezuïeten waren toch zó gekend voor hun hebzucht en ambities: "*qui ont fait jusqu'à cette heure le Malheur de leur Ordre.*" Uit de voorwaarden die de autoriteiten in Brussel in samenwerking met Wenen opstellen vernemen we wat bedoeld werd met ambitie en inhilgheid en wat men eigenlijk tegen de jezuïeten had.

De jezuïeten verbinden zich ertoe contractueel niets te onderwijzen dat de natuur en de macht van de

soevereine autoriteiten in vraag stelt of dat de soeverein zou kunnen schaden en ze zullen het absolute gezag van de overheid in tijdelijke en materiële aangelegenheden eerbiedigen.

Indien de paters van Saint Omer hun rechten zouden gaan toelichten op een kerkelijke rechtbank in Rome zouden ze daarmee die voorwaarde van hun contract schenden en impliciet toegeven dat de bevoegdheid van een kerkelijke rechtbank voortgaat op de soevereiniteit van het wereldlijk gezag. Bij niet respecteren van de voorwaarden had Wenen het recht om hun bezittingen te confisqueren. De jezuïeten vermijden in elk geval om hun zaak bij de *Propaganda Fide* te bepleiten maar wenden zich nu rechtstreeks tot von Kaunitz de kanselier van de keizerin. Hij is het die de jezuïeten bij Kardinaal Alessandro Albani (1692-1779) verdedigt en hem erop wijst dat het college der jezuïeten niet onmiddellijk of uitsluitend als opleidingsinstituut voor missionarissen is bedoeld en dus niet onder de jurisdictie van de *Propaganda* ressorteert maar rechtstreeks afhankelijk is van Wenen.

De andere voorwaarden wilden wildgroei voorkomen en de jezuïeten verplichten te investeren in de stad. De gemeenschap van het college moest beperkt blijven tot maximum twintig paters en vijftien lekenbroeders. Het geplande klein college moest het stellen met drie paters en drie lekenbroeders. De paters moesten binnen het jaar beginnen met de bouw van een college. Bij niet respecteren van het contract zouden de gebouwen en bezittingen naar de Staat teruggaan.

Tot zover het spannend verhaal. Het wordt allemaal nog veel spannender en nog veel tragischer als de Sociëteit van Jezus definitief wordt afgeschaft en de jezuïeten verdreven worden uit het college. Maar dat is een ander verhaal dat niet op een paar bladzijden uit te leggen is.

Frans Chanterie SJ

Voor de bronnenvermelding en de verdere literatuur verwijzen we naar het boek van Maurice Whitehead, English Jesuit Education, Expulsion, Suppression, Survival and Restoration, 1762 - 1803, Ashgate, 2013. We vonden een bevestiging voor veel van onze ideeën in dit schitterende werk. We zijn Prof. Dr. Maurice Whitehead dankbaar voor zijn toestemming om bepaalde zaken uit zijn werk te citeren.

Norbert Halsema
(1941-2014)

Na zijn gymnasium B aan het Ignatiuscollege in Amsterdam trad Norbert op 19-jarige leeftijd in bij de jezuïeten. Pas aan het einde van zijn filosofiestudie kwam het verlangen in hem op om naar de missie in Indonesië te gaan. Eerst moest hij nog twee jaar surveillant worden op het Canisiuscollege in Nijmegen, een tijd waarvan hij later zei dat hij die niet had willen missen. In 1968 vertrok hij naar Indonesië, waar hij de eerste twee jaar Javaans en Indonesisch studeerde. Daarna studeerde hij theologie in Yogyakarta, welke studie hij afsloot met een scriptie over Leven met Symbolen, een aanzet tot een christelijke anthropologie als bijdrage tot liturgie-vernieuwing.

Hij werd in 1973 door Mgr. Ernst priester gewijd in Amsterdam. In Nederland zette hij zijn studie voort met een pastorale en een pastoraal klinische training. Een jaar praktijk als pastoor

van de desparochie Wonogiri sloot de voorbereiding af op de taak waarvoor hij bestemd was: begeleider van de seminaristen gedurende hun pastorale jaar, dat vooraf ging aan hun wijding. Die lange voorbereiding paste bij het karakter van Norbert; hij ging niet graag over één nacht ijs. Daardoor leverde hij ook kwaliteit. Vanwege de kwaliteit die hij bood werd Norbert een veel gezocht raadsman. Aanvankelijk – van 1977 tot 1989 – voor de seminaristen, zowel wereldheren als jezuïeten, die hij begeleidde bij hun stage. In 1985 trad hij toe tot de staf van het Pastoraal Centrum, waarvan hij later assistent-directeur en directeur zou worden. In dat Pastoraal Centrum werden cursussen gegeven over parochieopbouw en ziekenbegeleiding voor priesters en later ook voor dominees en leken die werkzaam waren in de pastoraal. Die cursussen werden niet alleen gegeven in het Centrum te Yogyakarta, maar ook ter plaatse, zodat Norbert in vele diocesen in de gehele archipel is geweest. Het Centrum gaf ook kleine boekjes uit, in totaal meer dan 250 titels.

Vanaf 1999 werd Norbert vaak aangezocht om kapittels te begeleiden van zustercongregaties. Het feit dat hij de drie talen sprak die bij die kapittels het belangrijkste waren (Nederlands, Indonesisch, Engels) en vertrouwd was met het kerkelijk klimaat in Nederland en Indonesië was daarbij een groot voordeel. Maar hij werd toch vooral gevraagd vanwege de rust en wijsheid die hij uitstraalde.

Deze kapittels brachten hem vaak in Nederland. In het seizoen 2005-2006 vervangt hij de directeur van het Ignatiushuis in Amsterdam. In 2008 vroeg de toenmalige provinciaal van Nederland hem om voorgoed terug te keren naar Nederland en overste te worden van de Amsterdamse gemeente. Norbert voldeed aan dat verzoek.

Spoedig daarna werden echter de eerste verschijnselen zichtbaar van het melanoom, waaraan hij uiteindelijk zou sterven. De uitvaart vond plaats in een druk bezochte Krijtbergkerk. We verliezen in hem een buitengewoon charmante medebroeder die in staat was in iedere gemeente waar hij woonde een aangename sfeer te scheppen.

Wiggert Molenaar in Nijmegen

"Ben je nu klaar met je opleiding?" informeren familieleden en vrienden regelmatig. En zoals vaker bij vragen aan of over jezuïeten, is het antwoord niet eenvoudig. Het feit dat de redactie van *Jezuïeten* me vroeg een stukje voor de rubriek "Uit de studiehuisen" te schrijven, geeft slechts iets van een antwoord.

Mijn studiehuis is een rijtjeshuis in Nijmegen, waar drie anderen en ik een communautiteit vormen. We zijn allemaal jezuïeten – een belangrijk punt van overeenkomst –, maar er zijn ook verschillen – zo hebben we zelfs een Vlaming in ons midden – en om daar een gemeenschap van te maken is een soort leerschool.

Ik ben nu elf jaar jezuïet. Na het noviciaat van twee jaar in Engeland, studeerde ik vijf jaar theologie en filosofie in Parijs. Wat ik heel goed vond aan deze "formele" opleiding – zoals ik het maar noem – is dat ik gedurende die hele periode ook verscheidene en uiteenlopende praktische stages deed. Heel nieuw voor mij was dat het hierbij ook ging over hoe deze mij hielpen in mijn spirituele ontwikkeling. Hierbij komen we aan bij de kern van mijn leven als jezuïet: hoe leer ik zó te leven dat mijn leven (mijn werk, de actie) mijn gebed voedt en dat mijn gebed (meditaties, de contemplatie) mijn leven stuurt. "Contemplative in action" is een belangrijke slogan uit de spiritualiteit van de jezuïeten, waarvan ik elf jaar geleden bijna niets wist.

Tot mijn verrassing is deze spiritualiteit mijn motor geworden. Zo dacht ik bijvoorbeeld nooit dat ik, hoe druk ik het ook heb, het niet moeilijk vind om (bijna) elke dag drie kwartier te reserveren voor meditatie. Verder begon ik al snel met geestelijke begeleiding en mijn belangrijkste leermomenten heb ik gehad bij die begeleiding. Over studiehuisen gesproken Officieel rondt een jezuïet zijn vorming af wanneer hij zijn laatste geloften aflegt; zo'n vijftien jaar na zijn intrede. Deze laatste geloften worden voorafgegaan door een derde noviciaatsjaar. Vaste onderdelen van dit "tertiaat" zijn: de dertigdaagse retraite

en een aantal stages. Verder doe je dit jaar meestal in het verre buitenland en dat op zichzelf kan al verrassingen en stof tot reflectie geven.

Ik zie erg uit naar dit derde jaar en in het bijzonder naar de grote retraite die ik dan voor de tweede keer zal doen. Medebroeders die hun derde jaar al gedaan hebben zeggen unaniem dat de tweede dertigdaagse heel anders was dan de eerste. Het zou me verontrusten wanneer dat bij mij niet zo zou zijn: in het noviciaat was ik er nauwelijks klaar voor en sindsdien heb ik het een en ander meegemaakt en geleerd.

Eén van de redenen waarom ik koos voor de jezuïeten was dat zij tijdens hun lange opleiding blootgesteld worden aan veel ervaringen en uitgenodigd worden daar kritisch over na te denken. Ik hoopte dat ik medebroeders zou treffen die open en positief in de wereld staan. Ik gaf al aan dat er jezuïeten in alle soorten en maten zijn, maar in het algemeen ben ik niet teleurgesteld.

Ben ik nu klaar met mijn opleiding? – Ik geef het zelden zo volmondig aan, maar het antwoord is: "Absoluut niet." Sterker nog, mijn opleiding zal nooit klaar zijn; mijn spirituele opleiding niet, mijn formele opleiding ook niet. Eén van de momenten waarop ik dacht: "Het is goed dat ik jezuïet ben." was toen een bejaarde pater me op het hart drukte: "Houd je theologie bij!"

Wiggert Molenaar SJ

Lichtmis met Bach - "In vrede en vreugde ga ik heen"

De vijfde evangelist, zo wordt J.S. Bach wel eens genoemd. Voor de Thomaskerk in Leipzig componeerde hij voor elke zondag en feestdag van het kerkelijk jaar een cantate. Hoog tijd om de cantates van Bach te herontdekken.

Bach laat in zijn cantate voor het feest van Maria Lichtmis de oude Simeon aan het woord. De cantate "Mit Fried und Freud ich fahr dahin" (BWV 125) biedt een pakkende meditatie op de troost en de zekerheid die Christus biedt wanneer men oog in oog komt te staan met de dood.

Inleiders: Jan Christiaens, stafmedewerker Oude Abdij Drongen, en Han Koole, stafmedewerker CCV bisdom Gent.

Datum: Woensdag 28 januari 2015 van 20 tot 21.30 uur

Plaats: Oude Abdij van Drongen, Drongenplein 26-27, 9031 Drongen

Kosten: € 7,00

Aanmelding: tel. (32)(0)922.65.226, www.oudeabdij.be

Familiedagen

Ook dit jaar zijn er familiedagen in Drongen tijdens de krokusvakantie.

Het thema is deze keer: "Dit is mijn lichaam voor u gegeven" – lichamelijke en intimiteit in gelovig perspectief

Datum: Van vrijdag 13 februari 2015 (18 uur) tot zondag 15 februari (17 uur)

Plaats: Oude Abdij van Drongen, Drongenplein 26-27, 9031 Drongen

Aanmelding: tel. 0479.08 17 98, katharina.mabilde@gmail.com

Adventsretraite on line

Komende advent (30 november - 24 december) bieden de Vlaamse en Nederlandse jezuïeten via www.ignatiaansbidden.org de digitale retraite "Kostbaar in mijn ogen" aan. Deelnemers krijgen elke dag een e-mail met gebedsmateriaal: een Bijbeltekst met gebedssuggesties, geloofsimpulsen, teksten van Kerkvaders en uit de ignatiaanse traditie, en tips over hoe te bidden. Aanmelding kan ook na het begin van de advent!

"Eind 60er en begin 70er jaren kwam er een beweging op gang, eerst in Frankrijk, maar spoedig ook elders, die men "retour aux sources" noemde: terug naar de bronnen! Wat ben ik blij, dat ik dat van het begin af aan heb meegemaakt!! Daar werd de authentieke opzet en bedoeling van Ignatius werkelijk her-ontdekt. Wat een verademing! En wat een verrijking!"

Piet van Breemen SJ over het geven van de Geestelijke Oefeningen.

Jezuieten is een uitgave van de Nederlandse en de Vlaamse provincies van de Sociëteit van Jezus.

Het verschijnt viermaal per jaar en is bedoeld voor familieleden, vrienden, weldoeners en geïnteresseerden. Het blad is in principe kosteloos. Giften zijn altijd welkom, meer informatie hierover op pag. 2.